

УДК 378.147.016:81'243

І. І. Судук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу

Н. Б. Литвин

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу

М. В. Титова

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та перекладу

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

У статті окреслено шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів-іноземців I-IV курсів, розроблено методику введення лінгвокраїнознавчої інформації до навчального матеріалу, подано способи пояснення безеквівалентної лексики, фразеології, розглянуто методи роботи з текстами, які містять лінгвокраїнознавчу інформацію.

Ключові слова: лінгвокраїнознавство, лінгвокраїнознавча компетенція, безеквівалентна лексика, тексти лінгвокраїнознавчої тематики.

«Українська мова як іноземна» – дисципліна порівняно нова, тому методика її викладання перебуває на початковій стадії становлення. Попри накопичений значний досвід у викладанні російської мови як іноземної, залишаються нерозробленими чимало аспектів вивчення саме української мови, і насамперед це лінгвокраїнознавчий аспект. Його врахування під час укладання системи завдань і вправ і, особливо, під час добору навчальних текстів є важливим, оскільки відсутність фонових знань про країну, у якій навчаються студенти-іноземці, створює комунікативні бар'єри у спілкуванні з оточенням, не дозволяє повною мірою порозумітися з одногрупниками, викладачами тощо. І навпаки, володіння лінгвокраїнознавчою інформацією, сприяє діалогу культур, зближенню людей різних національностей.

Як стверджує О. Кечик, у сучасній методичній літературі лінгвокраїнознавство розглядають з двох сторін. По-перше, це аспект методики викладання іноземних мов, у якому досліджують питання відбору та прийомів подавання студентам відомостей про країну, мову якої вивчають. З іншого боку, лінгвокраїнознавство – це аспект навчання іноземної мови (поряд з фонетичним, лексичним, граматичним), який відбиває національно-культурний компонент

мовного матеріалу [3, с. 3]. Кінцевою метою засвоєння лінгвокраїнознавчої інформації є формування в студентів лінгвокраїнознавчої компетенції, тобто «цілісної системи уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мову якої вивчають, що дозволяє [...] асоціювати з мовною одиницею ту саму інформацію, що й носії цієї мови, і досягти повноцінної комунікації» [5, с. 26].

Розроблення теоретичних основ лінгвокраїнознавства почалося ще в радянській методичній літературі, зокрема Є. Верещагін та В. Костомаров присвятили національно-культурологічному компоненту мовного матеріалу наукові праці «Мова і культура», «Лінгвокраїнознавча теорія слова». Посилена увага науковців до цієї дисципліни у 80-90-х роках минулого століття зумовила появу лінгвокраїнознавчих словників та довідників [4, с. 130].

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки особливо актуальним є вивчення шляхів формування лінгвокраїнознавчої компетенції на заняттях з української мови як іноземної у зв'язку з тим, що у вищих нашої країни навчається значна кількість іноземних студентів. Залучення відповідного матеріалу, що безпосередньо знайомить студентів з традиціями, звичаями, мистецтвом країни, мову якої вони вивчають, забезпечує гармонійне поєднання інформаційного поля та практики слововживання [10, с.18]. Крім того, українську мову як іноземну студенти-іноземці вивчають протягом чотирьох років, чимало студентів приходить на навчання, не прослухавши відповідного курсу української мови на підготовчому відділенні, і тому формування у них лінгвокраїнознавчої компетенції, на думку методистів, не лише забезпечує більш ефективне вирішення практичних, загальноосвітніх, розвивальних і виховних завдань, а й уможливує подальшу підтримку мотивації навчання [9, с. 2].

Метою нашої статті є окреслити шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів-іноземців I-IV курсів.

За словами О. Артюхової, лінгвокраїнознавчий аспект знаходить своє відображення в цілях та завданнях навчання іноземної мови, а також у змісті та прийомах навчання, що дає можливість цілеспрямовано проводити роботу з формування фонових країнознавчих знань з перших кроків [1, с. 15]. Крім того, підручники з української мови як іноземної містять значну кількість лінгвокраїнознавчої інформації. Зокрема, львівські автори О. Палінська та О. Туркевич у підручнику для абітурієнтів, які тільки починають вивчати українську мову, «Крок 1» вводять лінгвокраїнознавчий компонент майже до кожної теми [6]. Така методика формування лінгвокраїнознавчої компетенції є, на наш погляд, найбільш оптимальною, оскільки дозволяє студенту чи абітурієнту відразу пізнавати національно-культурні особливості країни, мову якої вони вивчають, долати комунікативні бар'єри у спілкуванні з оточенням, не почуватися ізольовано у чужій країні.

На основі цієї методики ми розробили систему завдань і методів формування лінгвокраїнознавчої компетенції у студентів-іноземців I-IV курсів.

На лексичному рівні починаємо з подавання тих понять, які хоч і мають спільні лексеми-відповідники в обох мовах, але можуть різнитися конотативним наповненням чи є міжмовними омонімами. Такі лексеми викликають значне зацікавлення і швидко запам'ятовуються. Наприклад, у тюркських мовах слово «baba» означає «дідусь». Також привертає увагу студентів із тюркомовних країн те, що в українській мові гарбуз – це «тыква», а «арбуз» – кавун. Завдяки цьому названі лексеми студенти швидко засвоюють і охоче використовують у мовленні.

Більш складним є пояснення і засвоєння змісту безеквівалентних лексем, що позначають реалії життя країни, мову якої вивчають студенти. Це насамперед такі групи лексики:

- назви страв та напоїв;
- назви предметів одягу та взуття;
- деякі власні імена та географічні назви;
- назви посуду;
- назви деяких свят тощо.

Найпродуктивнішим способом пояснення значення цих слів є демонстрація відповідних фотографій, малюнків, походи в музеї, заклади харчування, у яких готують національні страви, тощо. Зазначимо, що вивчення саме безеквівалентної лексики, а також тем, які включають значну її кількість (наприклад, теми «Традиції. Звичаї. Свята»), сприяє діалогу культур, розвитку мовлення студентів та стимулює їх пізнавальну активність. Зокрема, після вивчення теми «Зимові свята в Україні» і розповіді про звичаї, які з ними пов'язані, студенти готували розповіді-презентації про звичаї та свята у їхніх країнах. Таким чином виявилось, що традиційне святкування Новрузу (Нового року у мусульманських країнах, який відзначають у березні) включає звичаї і обряди подібні до тих, які є в Україні на Свят-вечір: на Новруз готують страву із пророщеної пшениці, яка, як і в українців кутя, є символом вічності, продовження роду. Такі звичаї виникли ще за часів язичництва, коли і в слов'янських народів Новий рік святкували у березні. І ця інформація спонукала студентів дослідити причини спільності язичницьких звичаїв та символічного значення їх у слов'янських народів та народів Середньої Азії.

Під час вивчення теми «Моє хобі» студенти знайомляться з творчістю українських співаків та музичних колективів, українськими письменниками, театральними діячами, фільмами тощо. Таким чином відбувається засвоєння чималої кількості власних назв: українських імен, прізвищ, назв гуртів, фільмів. Знання найпоширеніших українських імен, правильна їх вимова є дуже важливим для іноземних студентів, особливо для мешканців арабських країн, у яких велика літера не асоціюється з власною назвою. Оскільки, за нашими спостереженнями, саме власні назви важко вичленовуються з мовленнєвого потоку, створюють труднощі у сприйманні мовлення, формування цієї складової іншомовної компетенції потребує посиленої уваги з боку викладача. Будь-які

власні назви, які трапляються у навчальних текстах, слід коментувати. Також студентам доцільно знати напам'ять найбільш поширені українські імена та прізвища, традиції звертання до співрозмовника для усунення комунікативних бар'єрів під час щоденного спілкування.

Зазначимо, що творчість таких українських гуртів, як «Океан Ельзи» та «Бумбокс» значно сприяє мотивації вивчення української мови, її досконалого знання. Зокрема, нам відомі випадки, коли студенти-іноземці посилено вивчали українську мову, як з викладачем, так і самостійно, тільки для того, щоб розуміти, про що співає «Океан Ельзи». Тому одним із видів самостійної роботи, що сприятиме формуванню лінгвокраїнознавчої компетенції, може бути слухання студентами пісень українських виконавців із подальшим обговоренням на заняттях їх змісту та поясненням значень незрозумілих слів.

Вивчаючи тему «Подорож», студенти засвоюють також українські географічні назви. Активному засвоєнню цього пласту лексики сприяють екскурсії містами України, такими, як Львів, Кам'янець-Подільський, Київ тощо. Вони дозволяють студентам ознайомитися з історією та географією України. Крім того, студенти-іноземці часто подорожують Україною самостійно, відвідуючи своїх співвітчизників у таких центрах навчання іноземних студентів, як Вінниця, Львів, Одеса, Харків, Київ, Тернопіль. Завдяки цьому вони досить добре обізнані про історію та географію цих міст, легко вичленовують ці назви із мовленнєвого потоку.

Як зауважує О. Строкань, зв'язок історії і культури народу з мовою особливо яскраво проявляється на фразеологічному рівні. Велика кількість прислів'їв, приказок відображають специфічні національні риси, корінням своїм сягають історії народу, його побуту, звичаїв, традицій [8, с. 21].

Наприклад, фразеологізм *піднести гарбуза* пов'язаний з давньою традицією, згідно з якою, дівчина, яка відмовляла хлопцеві, що її сватав, підносила, замість рушників, сватам гарбуза. Пояснення значення цього фразеологізму на занятті спричинило тривалу розмову про весільні звичаї у різних країнах, про обряд сватання в них. Студенти цілком засвоїли значення вислову, а також виявили значне зацікавлення українськими традиціями й іншими фразеологізмами та їх значенням. Саме тому вивчення фразеологізмів ми рекомендуємо «прив'язувати» до тем, пов'язаних із особливостями українського культурного простору, адже це подвійно стимулює пізнавальну активність студентів.

Таким чином, сприяти формуванню лінгвокраїнознавчої компетенції може добір відповідних засобів навчання залежно від тем, які студенти вивчають на заняттях. До них належать автентичні матеріали: справжні літературні, образотворчі, музичні здобутки, предмети реальної дійсності та їх ілюстративне зображення. У навчанні української мови як іноземної ми використовуємо лінгвокраїнознавчий матеріал з таких галузей (частково користуючись класифікацією, поданою дослідницею Ю. Веклич [2, с. 45]):

1. Сфера повсякденного спілкування (оголошення про найм квартир, вирізки з газет і журналів про актуальні події, програми різних заходів – музичних, образотворчих, спортивних).

2. Соціально-культурна сфера спілкування (запрошення на виставки, концерти, у музеї; програми екскурсій, турів, розваг; вхідні квитки на видовищні заходи; репродукції художніх творів; рекламні проекти, довідники з ілюстраціями визначних пам'яток; програми й афіші спектаклів, концертів, фестивалів, масових видовищ).

3. Побутова сфера спілкування (предмети побуту; рекламні проекти готелів, перукарень, хімчисток тощо).

4. Торгово-комерційна сфера спілкування (рекламні проекти різноманітних товарів; рахунки за покупки, рекламні проспекти різноманітних магазинів, журнали акційних товарів, запрошення-реклами в ресторани, кафе, бари (із зазначенням різноманітних страв і послуг); меню замовлень страв, зазначення їхньої вартості; рецепти приготування національних страв).

5. Спортивно-оздоровча сфера спілкування (реклама оздоровчих центрів, спортивних комплексів, афіші про масові спортивні заходи).

6. Сімейно-побутова сфера спілкування (листи, листівки, запрошення, візитні картки, бланки вітальних листів (народження, весілля, ювілей, хрестини).

Використання перелічених засобів навчання сприяє формуванню всебічного уявлення про країну, мову якої студенти вивчають.

У процесі вивчення української мови як іноземної значну роль відіграють також тексти лінгвокраїнознавчого характеру, з яких студенти можуть дізнатися ширше про зміст деяких реалій, одержують додаткові знання з географії, історії, культури тощо. Водночас слід пам'ятати, що читання й розуміння текстів, які містять лінгвокраїнознавчу інформацію чи безеквівалентну лексику передбачає достатньо високий рівень володіння іноземною мовою. Тому вони обов'язково повинні бути попередньо спрощені, оброблені таким чином, щоб якнайповніше донести до студента їх зміст. Доступність сприйняття є критерієм добору й оригінальних текстів. Якщо студент часто не розуміє змісту прочитаного, це призводить до того, що він не хоче вивчати мову взагалі.

Розгляньмо для прикладу роботу з текстом про символічне значення українського рушника, вміщеним у підручнику «Украинский язык для начинающих» [9, с. 156-157]. Насамперед студентам слід пояснити значення таких слів, як *оберіг*, *жнива*, *обжинковий*, *озимина* тощо. Найкраще асоціативним методом: пояснення значення незнайомих понять через добре відомі інтернаціоналізми, наприклад: *оберіг* – *амулет*. Також треба докладно описати ті обряди, у яких використовували рушник. У цьому допоможуть ілюстрації із книги В. Скуратівського «Берегиня» і наочна демонстрація кількох вишитих рушників. Проконтролювати розуміння прочитаного тексту можна за допомогою таких завдань: 1. Розкажіть за текстом, коли в Україні за звичаєм використовували вишиті рушники. 2. Уважно прочитайте текст і напишіть, чи зміст поданих речень

збігається зі змістом тексту чи ні. Відповідь обґрунтуйте. 3. Розкажіть, чи є у вашого народу такий обрядовий предмет, як український рушник. Коли його використовують?

Також, на думку Ю. Веклич самостійна робота з читання іноземної літератури повинна стати невід'ємним, рівноцінним компонентом усього процесу навчання іноземної мови [2, с. 45].

Дослідниця пропонує використовувати одну годину на місяць на контроль розуміння прочитаних самостійно текстів і розвиток відповідних усномовних умінь і навичок на основі їх змісту. Завданням викладача є посприяти, щоб самостійне читання перетворилося на захопливе заняття, стало природно мотивованим, щоб у студента сформувалася звичка і потреба самостійного читання літератури іноземною мовою.

Форми контролю самостійного читання текстів можуть бути різними: з'ясування на заняттях значень виписаних із цих текстів незрозумілих слів і виразів, обмін враженнями від прочитаного, наприклад, на початку за допомогою діалогів-шаблонів зі стандартними запитаннями: *Що ти прочитав за цей місяць? Про що йшлося в тексті? Чи ти все зрозумів? Якщо не зрозумів, то що саме? Чи тобі сподобалося? Що саме тобі сподобалося / не сподобалося в цій історії?* тощо; переказування змісту прочитаного за допомогою ілюстративного матеріалу (створення презентації на основі прочитаного). Добір текстів для самостійного читання спершу повинен здійснювати викладач, проте, як показує практика, з часом сильніші студенти самі знаходять матеріал для читання.

Таким чином, шляхами формування лінгвокраїнознавчої компетенції є:

- з'ясування значень безеквівалентних лексем, що позначають реалії країни, мову якої студенти вивчають, та забезпечення вільного і свідомого користування ними у мовленні;
- вивчення фразеологізмів, які відбивають специфічні національні риси, традиції, побут країни;
- вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу через ознайомлення з відповідними рекламними проспектами, оголошеннями, вирізками з газет, афішами тощо;
- читання текстів лінгвокраїнознавчого характеру, як аудиторне, так і самостійне, та виконання завдань на їх розуміння і якнайкраще засвоєння лінгвокраїнознавчого матеріалу.

Подальше дослідження питання формування лінгвокраїнознавчої компетенції у іноземних студентів ми вбачаємо у поглибленні вивчення шляхів презентації країнознавчої інформації з метою якомога полегшити перебування студентів в іноземному середовищі, пришвидшити їх адаптацію в чужій країні, сприяти діалогу культур та запобіганню міжнаціональних конфліктів.

Література

1. Артюхова О. В. Лінгвокраїнознавчий аспект та його роль у підвищенні пізнавальної активності студентів аграрних ВНЗ / Артюхова О. В. // Матеріали Причорноморської науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу Миколаївського національного аграрного університету, 25 квітня 2013 р., м. Миколаїв. – Миколаїв: МНАУ, 2013. – С. 14-19.
2. Веклич Ю. І. Основні шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції у процесі професійного становлення майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи / Ю.І. Веклич // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2012. – № 3 (додаток 2). – Том 2. – С. 43-46.
3. Кечик О. О. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови / [Електронний ресурс] / О. О. Кечик. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_NPE_2007/Philologia/20941.doc.htm
4. Мороз Л. Вивчення лінгвокраїнознавчого аспекту в процесі оволодіння іноземними мовами [Електронний ресурс] / Людмила Мороз, Олена Король // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 2. – С. 129-132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_40.
5. Оберемко О. Г. Лингвострановедческий аспект обучения французскому языку в V-VII классах средней школы : автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.02 / О. Г. Оберемко. – М., 1989. – 16 с.
6. Палінська О. Крок 1 (рівень А1 – А2). Українська мова як іноземна: книга для студента / О. Палінська, О. Туркевич. – Львів : Артос, 2011. – 100 с.
7. Саланович М. А. Лингвострановедческий поход как средство повышения мотивации при обучении иностранным языкам в старших классах средней школы: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 06.00.01. – М. : 1995. – 18 с.
8. Строкань О. М. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови / О. М. Строкань. – Луганськ, 2013. – 41 с.
9. Терлак З. М. Украинский язык для начинающих / Терлак З. М., Сербенская А. А. – Львов : Свит, 1991. – 240 с.
10. Томахин Г. Д. Лингвострановедение: что это такое? / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 3. – С. 13-18.

References

1. Artiukhova O. V. Linguogeographic dimension and its role in enhancing the cognitive activity of students of agricultural universities / O. V. Artyukhov // Materials Black Sea scientific conference of the faculty Mykolayiv State Agrarian University, April 25, 2013, m. Mykolaiv. – Mykolaiv : MNAU, 2013. – P. 14–19.
2. Veklych Iu. I. The main ways of creating lnhvokrayinoznavchoyi competence in the professional development of future teachers of a foreign language elementary school / Iu. I. Veklych // Higher education Ukraine: theoretical and methodical magazine. – 2012. – № 3 (d. 2). – Tom 2. – P. 43–46.
3. Kechyk O. O. Linguogeographic aspect of learning a foreign language / [Elektronnyi resurs] / O. O. Kechyk. – Access mode: http://www.rusnauka.com/8_NPE_2007/Philologia/20941.doc.htm/
4. Moroz L. Study lnhvokrayinoznavchoho aspect in the process of mastering foreign languages [Electronic resource] / Lyudmila Moroz, Helen King // New pedagogical ideas. – 2014. – № 2. – P. 129–132. – Access mode: http://www.rusnauka.com/8_NPE_2007/Philologia/20941.doc.htm/
5. Oberemko O. G. Linguogeographic aspect of language learning frantsuzskomu in V-VII class secondary school : abstract diss. for the degree of Cand. ped. Sciences: spec. : 13.00.02 / O. G. Oberemko. – M. 1989.
6. Palinska O. Step 1 (level A1 – A2). Ukrainian as a foreign language: a book for the student / A. Palinska, A. Turkevych. – Lviv : Artos, 2011. – 100 p.
7. Salanovich M. A. Linguogeographic campaign as a means of increasing motivation for teaching foreign languages in high school : Abstract. Dis. for the degree of Cand. ped. Sciences: spec. 06.00.01. – M., 1995 – 18 p.
8. Strokan O. M. Linguogeographic aspect of learning a foreign language / O. M. Strokan. – Luhansk, 2013. – 41 p.
9. Terlak Z. M. Ukrainian language for amateurs / Terlak Z. M., Serbenskaya A. A. – Lvov : Svit, 1991. – 240 p.
10. Tomahin G. D. Linguogeographic: what is it? / G. D. Tomahin // Inostrannyye yazyki v shkole. – 1997. – № 3. – S. 13-18.

Suduk I. I., Lytvyn N. B., Tytova M. V.

METHODS OF FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL STUDIES COMPETENCE AT CLASSES OF UKRAINIAN LANGUAGE AS FOREIGN

«Ukrainian language as foreign» is a comparatively new discipline; therefore, the methods for its teaching are at the initial stage of formation. Despite considerable accumulated experience in teaching Russian language as foreign, a lot of aspects of learning of the Ukrainian language, especially the linguistic and cultural studies aspect, remain undeveloped. It is very important to take this into account when composing a system of tasks and exercises (especially when selecting texts) since the absence of at least some background knowledge about the country, where the foreign students study, creates communication barriers when conversing with others and does not allow full understanding of the classmates, teachers, etc. And on the contrary, knowing this linguistic and cultural studies information contributes to the dialogue between the cultures and brings different nations together.

At the present stage of linguistics development, it is especially important to study the methods of formation of linguistic and cultural studies competence at the classes of Ukrainian language as foreign due to the fact that a large number of foreign students study at the universities of our country. Usage of relevant materials that directly introduce students to the traditions, customs, and art of the country, whose language they study, provides a harmonious combination of the information field and practice of word usage.

The article describes the methods of formation of linguistic and cultural studies competence of the foreign students in their 1st-4th years of studying, discovers the ways the meanings of the words with no direct equivalents in other languages are explained and learnt, as well as depicts the techniques for introducing foreign language communicators into Ukrainian cultural space.

The selection of the appropriate means of studying depending on the topics that the students study at the classes can also contribute to the formation of the linguistic and cultural studies competence. They include the following authentic materials: original literary, fine arts, and musical compositions, items of reality and their illustrative images. When teaching Ukrainian language as foreign, we use the linguistic and cultural studies materials in the following fields:

1. Sphere of everyday communication (advertisements about apartment rentals, extracts from newspapers and magazines about current events, programs of various musical, fine arts, and sports events).

2. Social and cultural sphere of communication (invitations to exhibitions, concerts, and museums, programs of excursions, tours, and entertainments, tickets to entertainment events, reproductions of works of art, advertising projects, guides with illustrations of attractions, programs and playbills of performances, concerts, festivals, and mass shows).

3. Household sphere of communication (household items, advertising projects of hotels, hairdressers, dry cleaners, etc.).

4. Trade and commerce sphere of communication (advertising projects of different products, bills for purchases, advertising brochures of different shops, magazines of promotional products, advertising invitations to restaurants, cafes, and bars (indicating different dishes and services), menu for ordering meals (indicating their costs), recipes of national dishes).

5. *Sports and recreation sphere of communication (advertisements of recreational centers, sports complexes, and playbills of mass sports events).*

6. *Family and everyday life sphere of communication (letters, postcards, invitations, business cards, blank forms of greeting messages (birthday, wedding, anniversary, and baptism)).*

Use of these means of studying promotes formation of general idea about the country, whose language students learn.

When studying Ukrainian language as foreign, an important role is also played by the linguistic and cultural studies texts, wherefrom students can find out more about the meaning of certain realities, as well as get additional knowledge in geography, history, culture, etc. At the same time, in order to read and understand the texts that contain linguistic and cultural studies information or words with no direct equivalents in other languages, students must have a sufficiently high level of foreign language proficiency. Therefore, they must be pre-simplified and processed in such a way that the student could understand their contents as fully as possible.

These are the main methods of formation of linguistic and cultural studies competence of foreign students.

Key words: *linguistic and cultural studies, linguistic and cultural studies aspect of language learning, linguistic and cultural studies competence, words with no direct equivalents in other languages, linguistic and cultural studies texts.*